

De gevolgen van 'Malta' voor beheer van natuur, bos en landschap

— Edwin Raap

Als er plannen zijn waarbij de bodem wordt verstoord, zal in de planvorming rekening gehouden moeten worden met belangrijke archeologische resten. Als de resten waardevol blijken, zullen deze bij voorkeur in de bodem bewaard moeten worden, of als het echt niet anders kan, bewaard door opgraven. Dat is de kern van het wetsvoorstel dat staatssecretaris Van der Laan van cultuur aan de Tweede Kamer heeft gestuurd. Het wetsvoorstel regelt daarmee de invoering van het verdrag van Malta. Het verdrag heeft als doel het archeologisch erfgoed in Europa te beschermen. Bedreiging van het 'bodemarchief' door een groeiend aantal bodemingrepen was een van de redenen waarom de Raad van Europa het verdrag opstelde. Het werd elf jaar geleden ondertekend door een groot aantal Europese landen. Nederland ratificeerde het verdrag in 1998. Ook natuur en bosbeheerders zullen met de nieuwe wet te maken krijgen.

In eerste instantie zullen rijk, provincies, gemeenten en bedrijven te maken krijgen met de nieuwe wet. Zij zijn verantwoordelijk voor het grootste deel van de bodemverstoringen die archeologische bodemschatten vernietigen. Om zeker te weten of er belangrijke archeologische vondsten verloren gaan, moet de bodem wel eerst onderzocht worden. Van der Laan stelt daarom bij grote bodemverstoringen archeologisch onderzoek verplicht. Deze verplichting geldt voor bodemingrepen waarvoor een milieueffectrapportage vereist is. Het gaat dan bijvoorbeeld om de aanleg van een Vinex-wijk, de aanleg van nieuwe spoorlijnen of grootschalige dijkverzwaring. Ook voor ontgrondingen geldt een onderzoeksplicht.

Het wetsvoorstel verplicht daarnaast gemeenten, als deze een nieuw bestemmingsplan opstellen, rekening te houden met de bodem aanwezige archeologische waarden. Op deze manier is archeologisch vooronderzoek ook verplicht voor de wat kleinere bodemverstoringen. Tijdig archeologisch onderzoek vermindert de kans dat bij het uiteindelijke gebruik van de bodem nog interessante vondsten worden gedaan. De kans op vertraging van bouwactiviteiten als gevolg van een toevallige vondst

wordt zo ook kleiner.

Uitgangspunt van het verdrag is, dat de archeologie het meest baat heeft bij behoud in situ, dat wil zeggen ter plaatse in de bodem en dat de archeologie ook 'beleefd' moet kunnen worden via de zogenaamde publieksfunctie (art. 9). Het zijn twee andere artikelen, 5 en 6, die centraal staan in de nieuwe wettekst. De leidende principes daarbij zijn die van 'de verstoorder betaalt' en de 'archeologie onderdeel van de Ruimtelijke Ordening (RO)'. Naar verwachting zal de gewijzigde wet medio 2005 in werking treden. Vooruitlopend hierop enige opmerkingen over de gevolgen voor het beheer van natuur, bos en landschap.

Diepe kuil

Het principe van de verstoorder betaalt, is algemeen bekend en vrij eenvoudig uit te leggen: de initiatiefnemer tot het plegen van bodemverstoringen is verplicht archeologisch onderzoek uit te voeren en daarvoor ook de kosten te dragen. Dus op het moment dat een projectontwikkelaar een nieuwbouwwijkje van 20 woningen wil realiseren op een voormalige es, dan zal er in die es op kosten van diezelfde ontwikkelaar archeologisch onderzoek moeten plaatsvinden.

Twee zaken moeten dan wel goed omschreven worden: wanneer is sprake van bodemverstoringen en wat is precies archeologisch onderzoek? Bodemverstoringen zijn eigenlijk alle ingrepen die de bodem op de een of andere wijze beïnvloeden en daarmee de conditie van de vindplaats. Dit kan het graven van een diepe kuil zijn, de aanleg van een weg, ploegen, bomen rooien maar ook het verlagen of verhogen van de grondwaterstand. Vanuit de archeologie geredeneerd is niet alles even verstoring: zo lang als het 'bodemarchief' niet in ernstige mate is aangetast (wat ernstig is laten we hier even in het midden), is er in principe niet zo veel aan de hand. Maar in een natuurontwikkelingsplan kan natuurlijk zijn opgenomen dat het grondwater veel hoger komt en dit kan uiteraard de bodem verstoren.

Onder het archeologisch onderzoek worden in dit verband verstaan de werkzaamheden in het kader van de zogenaamde AMZ-proces (Archeologische Monumentenzorg), die eenvoudig gesteld loopt van bureauonderzoek, booronderzoek, proefsleuvenonderzoek, selectie en opgraven. Zonder hierop in detail verder te willen gaan, kan wel gesteld worden dat dit proces dienstbaar is aan de RO, waarover nu meer.

Waar wel en waar niet?

Omdat de archeologie op basis van de nieuwe wet onderdeel gaat uitmaken van de RO, dienen de bestemmingsplannen daarop te worden aangepast en zullen in het zogenaamde aanlegvergunningstelsel ook verplichtingen ten aanzien van de archeologie opgenomen moeten worden. Geldt dit voor het hele land? Nee. Niet heel Nederland is archeologisch even waardevol. Op de IKAW (Indicatieve Kaart Archeologische Waarden) is een driedeling aangebracht in lage verwachting, middelhoge verwachting en hoge verwachtingswaarde. Op het moment dat een bestemmingsplan wordt herzien of er een nieuw bestemmingsplan wordt gemaakt, zal in de toekomst op die plekken die tenminste een middelhoge verwachting hebben nader archeologisch onderzoek worden uitgevoerd. De provincies kunnen, indien gemeenten daartoe zelf geen initiatief nemen, hen via zogenaamde 'attentiegebieden' dwingen tot het uitvoeren van dit onderzoek. Met nader onderzoek wordt naar de mening van ArcheoLogic tenminste bedoeld het uitvoeren van bureauonderzoek en booronderzoek, ten einde de contouren van archeologisch kansrijke zones van het plangebied in kaart te brengen. Vervolgens zal bij het in werking treden van het nieuwe bestemmingsplan in die contouren een verplichting gelden tot het uitvoeren van verder archeologisch onderzoek (proefsleuven en eventueel opgraven) indien de bestemming verstoring bodemingrepen toestaat.

In het aanlegvergunningstelsel krijgt de archeologie een plek door voorschriften op te nemen die ingrepen in de bodem vergunningplichtig maken indien er bijvoorbeeld dieper dan 30 cm. wordt geploegd, gasleidingen worden gelegd of nieuwe wegen worden aangelegd. Deze drie vormen van bodemverstoring zullen ook in het natuur-, bos- en landschapsbeheer zeer zeker voorkomen. Andere voorbeelden van ingrepen die onder het aanlegvergunningstelsel gaan vallen in natuur en landschapsbeheer zijn het aanleggen van een neven- of restgeul bij natuurontwikkelingsprojecten, het opnieuw laten meanderen van een

rechtgetrokken beek of de aanleg van paddenpoelen.

Het bestemmingsplan in natuurgebieden is in het algemeen conserverend – er is geen nieuwbouwwijk gepland – maar ingrepen in de bodem zijn zeker mogelijk!

Ook in deze gebieden geldt daarom dat het uitvoeren van archeologisch vooronderzoek tot en met de fase van het boren zinvol kan zijn bij planherzieningen. Het kan er bijvoorbeeld toe leiden dat de archeologische sporen gemiddeld op meer dan 1 meter diepte liggen. Het aanlegvergunningstelsel kan dan worden aangepast en de vergunningplicht laten ingaan bij ingrepen in de bodem vanaf 50 cm, terwijl dat voorheen bijvoorbeeld 30 cm. was.

Publiek

In het geval van nieuwe bestemmingen in een gebied via de zogenaamde artikel 19-procedure (Wet op de Ruimtelijke Ordening), is eenzelfde wijze van archeologisch vooronderzoek mogelijk. In het geval van natuur-, bos- en landschapsbeheer zullen art. 19-procedures naar verwachting minder vaak spelen.

Tot slot nog een opmerking over de publieksfunctie. Weliswaar is dit niet in de nieuwe wettekst opgenomen, maar het is wel degelijk van belang bij de inwerkingtreding van de wet. Op het moment dat er in een gebied archeologische waarden zijn ontdekt, roept de wetgever op tot het bekend maken bij het publiek van die waarden. In natuurgebieden is het plaatsen van een eenvoudig informatiebord over die waarden, bij voorkeur in samenhang met de andere aanwezige natuur- en landschapswaarden een prima middel om het artikel 9 van het Verdrag van Malta in de praktijk te brengen.

Edwin Raap, cultuurhistorisch adviseur Past2Present/ArcheoLogic Woerden.

Nederland heeft zich in 1992 verplicht om het Verdrag van Malta in de Nederlandse wetgeving in te voeren. Met het indienen van het wetsvoorstel is nog maar de eerste stap gezet. De planning ziet er als volgt uit:

Voorjaar 2004

Bespreking wetsvoorstel in Tweede Kamer

Najaar 2004

Bespreking wetsvoorstel in Eerste Kamer

Eerste helft 2005

Inwerkingtreding Malta

Record afschot wilde zwijnen op de Veluwe

— Gerrit Jan Spek

Afgelopen juni bleek na de jaarlijkse tellingen dat een historisch hoge wilde zwijnenstand op de Veluwe van minimaal 4300 stuks aanwezig was, 500 stuks hoger dan het recordjaar 1996. Ook het afschot heeft inmiddels een recordhoogte bereikt. Tot en met half januari zijn er bijna 3600 wilde zwijnen afgeschoten. Dit hoge afschot was mogelijk en noodzakelijk vanwege het ontbreken van eikels en beukennoten deze herfst.

Het aantal wilde zwijnen dat de winter kan overleven, wordt bepaald door het aanbod aan eikels en beukennoten (mast). In een extreem goed mastjaar is de totale opbrengst op de Veluwe circa 10 miljoen kilo. Deze herfst dus vrijwel niets. De draagkracht is voor dit soort mastloze jaren berekend op minder dan 800 wilde zwijnen die de winter door kunnen komen. Onder deze omstandigheden hebben de volwassen wilde zwijnen de grootste overlevingskansen.

Het voedselaanbod voor het daadwerkelijke aantal van circa 5000 stuks wilde zwijnen werd deze zomer al nijpend vanwege de grote

droogte waardoor het gras op voormalige landbouwgronden en wildweiden verdroogde. Door de snelle vermindering van de stand vanaf 1 juli door afschot, konden extreme welzijnsproblemen door gebrek aan voedsel tot nu toe worden voorkomen. In september was de conditie het slechtst. Door het ontbreken van mast hebben de wilde zwijnen geen vetvoorraad op kunnen bouwen. Alhoewel de conditie vanaf september niet extreem verslechtert (verdunningseffect) beginnen nu de eerste meldingen binnen te komen van enige sterfte door gebrek aan voedsel. Ook de gemiddelde gewichten die historisch laag zijn, duiden op een extreme overschrijding van de draagkracht.

Een voordeel van dit soort jaren is dat het noodzakelijk geachte afschot met de methode ‘aanzit met lokvoer’ wel gerealiseerd kan worden. Dit in tegenstelling tot jaren met een ruim mastaanbod.

Om in de buurt te komen van de afgesproken voorjaarsstand van 800 stuks, is medio oktober voor 800 stuks (biggen en overlopers) aanvullend afschot aangevraagd. Hiervan zijn er op dit moment circa 100 stuks geschoten. Om de gewenste vermindering verder door te zetten, is de provincie Gelderland verzocht het afschotseizoen, wat normaal op 31 januari eindigt, te verlengen tot en met 15 februari. Welke sterfte na 15 februari nog gaat plaatsvinden als gevolg van de heersende slechte voedselomstandigheden, is vooralsnog onduidelijk. Dit houden we wel nauwlettend in de gaten.

Gerrit Jan Spek is ambtelijk secretaris Vereniging Wildbeheer Veluwe.

Afschot of natuurlijke dood?

Jan Huttinga